**Тетяна Коршевнюк,**
канд. пед. наук, старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАНП України

# ХІМІЧНА ОСВІТА УЧНІВСТВА КРІЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ

Сучасний освітній процес в Україні, особливо в умовах воєнного стану та стрімкого розвитку віддалених форм навчання учнівства, потребує інноваційних підходів до проєктування змісту освіти. Особливої уваги заслуговують предмети та інтегровані курси природничої освітньої галузі, які орієнтовані не лише на формування наукового світогляду, але й сприяють розвитку критичного мислення, становленню відповідальності та забезпеченню безпеки учнівства. У Державному стандарті базової середньої освіти метою природничої освітньої галузі є «формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, … здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем» [1]. Цим документом одним з обов'язкових результатів навчання у природничій освітній галузі визначено, що учень усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук і техніки в житті людини; відповідально поводиться для забезпечення сталого розвитку суспільства [1].

У досягненні зазначеного виразний потенціал має навчання хімії ЗЗСО на засадах соціоцентрованого підходу. Його увиразнює зворотна логіка: навчання розпочинається з проблеми, що має суспільну значущість (збереження здоров'я, безпека життєдіяльності, стан довкілля, технологічний розвиток, вибір професії), а потреба в хімічних знаннях і способах дій постає як засіб її розв'язання [2]. Отже, хімічне поняття вводиться не ізольовано, а як інструмент осмислення проблем, значущих для учнівства, місцевої громади й суспільства. Вибудова змісту від реальної проблеми до хімічного поняття, закономірності чи закону забезпечує мотивацію, яка не залежить від формату навчання (очного, дистанційного чи змішаного). Дидактичним інструментом виступають контекстні завдання, побудовані на ситуаціях хімічної безпеки в побуті та довкіллі, що поглиблюють розуміння учнівством, навіщо потрібні хімічні знання та як їх застосувати для захисту себе й довкілля.

Орієнтирами проєктування змісту навчання хімії за цим підходом є узгоджена з групами результатів навчання соціальна значущість добору знань і вмінь, контекстуалізація понять, інтеграція особистісного, профорієнтаційного й компетентнісного складників [2]. Такий зміст

допомагає не лише конструювати предметні знання, а розвивати рефлексивні вміння, самостійність, відповідальне ставлення до здоров'я та довкілля.

Соціоцентрований підхід має безпосередній зв'язок із сучасними суспільними викликами. Передусім ідеться про європейські цінності: акцент на соціальній значущості освіти узгоджується з європейськими орієнтирами щодо формування відповідальних громадян, здатних ухвалювати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за їхні наслідки. Іншим важливим аспектом є сталий розвиток, ключовими складниками якого виступають соціальна безпека, збереження здоров'я та довкілля. Саме з таких контекстів, як якість води й повітря, безпечне поводження з побутовою хімією, склад харчових продуктів, добирають змістові лінії курсу, а модельні навчальні програми з хімії орієнтують освітній процес на розв'язання життєвих проблем, свідомий професійний вибір і досягнення Цілей сталого розвитку. Особливого значення в сучасних умовах набуває також воєнний стан, за якого питання безпечної життєдіяльності стають надзвичайно актуальними. Їх інтегрування в зміст хімічної освіти передбачає не лише засвоєння знань про хімічну безпеку в умовах воєнних дій і надзвичайних ситуацій, а й формування практичних умінь і моделей поведінки, необхідних для забезпечення власної безпеки та безпеки оточення.

Аналіз нормативних документів і наукових праць дав підстави доповнити систему принципів навчання хімії, обґрунтованих у вітчизняній теорії та методиці навчання, принципом локальності у висвітленні екологічних проблем, що відповідає ідеям та цінностям сталого розвитку. Визнання важливості взаємозв'язку між локальним, регіональним, національним і глобальним рівнями не викликає сумнівів, проте в освітній практиці нерідко простежується зворотна логіка вивчення екологічної проблематики: від глобальних проблем до регіональних і краєзнавчих, а вже потім до локальних. Однією з причин такої послідовності може бути недостатня забезпеченість учительства навчальними та методичними матеріалами щодо екологічного стану конкретних територій за наявності значного масиву джерел, присвячених глобальним викликам людства та шляхам їх подолання. Як наслідок, учнівство здебільшого добре обізнане із сутністю глобальних і регіональних екологічних проблем, тоді як несприятливі екологічні явища у власному середовищі, безпосередніми свідками яких воно є, часто залишаються поза його увагою. За таких умов принцип локальності набуває особливої методичної значущості. Він сприяє формуванню в учнівства реалістичного уявлення про взаємодію людини, суспільства й довкілля на місцевому рівні, забезпечує цілісне осмислення екологічних проблем своєї громади, їх причин і наслідків. Водночас усвідомлення безпосереднього впливу цих проблем на здоров'я людей,

безпеку та добробут родини й громади підсилює особистісну значущість навчання та готовність до відповідальної поведінки. Особливої актуальності такий підхід набуває в умовах воєнного стану, коли локальні ризики для довкілля, здоров'я населення й безпеки громад можуть істотно посилюватися.

Реалізація принципу локальності передбачає відповідну організацію навчальної діяльності. Ефективними є завдання, в яких учнівство характеризує стан довкілля своєї місцевості на основі доступних спостережень і відкритих даних, зіставляє отримані результати із загальними екологічними тенденціями, визначає можливі причини виявлених проблем, оцінює їхній вплив на здоров'я і безпеку населення та пропонує реалістичні заходи щодо їх пом'якшення на рівні громади. Така логіка навчання, що передбачає рух від локального до глобального, не применшує значущості глобальних екологічних проблем, а навпаки, надає їм особистісного сенсу, оскільки глобальні процеси постають як узагальнення явищ і тенденцій, які учнівство спостерігає у власному життєвому середовищі.

До авторських чинних підручників хімії для 7–9 класів включено завдання, спрямовані на залучення учнівства до вивчення місцевих екологічних проблем та посильної участі в їх розв'язанні [3–5]. Додаткові можливості для реалізації такого підходу створює дистанційне навчання: учнівство може досліджувати довкілля за місцем проживання, фіксувати результати спостережень у спільних онлайн-ресурсах, обговорювати їх у групах та презентувати власні висновки без необхідності постійного доступу до лабораторного обладнання. Водночас обов'язковою умовою залишається дотримання вимог безпеки: подібні дослідження мають базуватися на спостереженнях, аналізі відкритих даних і безпечних методах збору інформації, а не на проведенні потенційно небезпечних експериментів поза спеціально обладнаними приміщеннями.

Отже, соціоцентрований підхід перетворює хімічну освіту в ЗЗСО на ресурс сталого розвитку, адже він поєднує предметні знання з відповідальною поведінкою учнівства щодо власної безпеки, здоров'я, громади й довкілля, що відповідає меті природничої освіти, визначеній Державним стандартом.

**Список використаних джерел:**

1. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti

2. Коршевнюк Т. В. Соціоцентрований підхід до проєктування змісту навчання хімії в 8–9 класах. *Виклики для науки та освіти в добу нових технологій* : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7 верес.

2026 р.). Research Europe, 2026. С. 17–20. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/750387
3. Ярошенко О. Г., Коршевнюк Т. В. Хімія : підручник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2024. 160 с.
4. Ярошенко О. Г., Коршевнюк Т. В. Хімія : підручник для 8 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2025. 224 с.
5. Ярошенко О. Г., Коршевнюк Т. В. Хімія : підручник для 9 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2026. 272 с.